

**КАСПИЙ УНИВЕРСИТЕТИ
ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ЖОҒАРЫ МЕКТЕБИ
«ТҮЛҒАЛЫҚ-КӘСІБИ ӨСУ» ОРТАЛЫҒЫ**

**КАСПИЙСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ГУМАНИТАРНЫХ НАУК
ЦЕНТР «ЛИЧНОСТНО –ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РОСТ»**

**CASPIAN UNIVERSITY
HIGHER SCHOOL OF HUMANITIES
PERSONAL AND PROFESSIONAL GROWTH CENTER**

**XXI ғасырдағы тұлға психологиясының өзекті мәселелері
Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
Актуальные проблемы психологии личности в
XXI веке**

**COLLECTION OF MATERIALS
OF the international scientific and practical conference
Actual problems of personality psychology in
XXI century**

27 Апрель 2022, Алматы, Казахстан

**КАСПИЙ УНИВЕРСИТЕТИ
ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ЖОҒАРЫ МЕКТЕБИ
«ТҮЛҒАЛЫҚ-КӘСІБИ ӨСУ» ОРТАЛЫҒЫ**

**КАСПИЙСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ГУМАНИТАРНЫХ НАУК
ЦЕНТР «ЛИЧНОСТНО –ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РОСТ»**

**CASPIAN UNIVERSITY
HIGHER SCHOOL OF HUMANITIES
PERSONAL AND PROFESSIONAL GROWTH CENTER**

**XXI ғасырдағы тұлға психологиясының өзекті мәселелері
Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ
27 сәуір 2022, Алматы, Қазақстан**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
Актуальные проблемы психологии личности в XXI веке
27 апрель 2022, Алматы, Казахстан**

**COLLECTION OF MATERIALS
OF the international scientific and practical conference
Actual problems of personality psychology in
XXI century
27 April 2022, Almaty, Kazakhstan**

Алматы - 2022

баршамызға үлгі боларлықтай өнеге. Ахмет Байтұрсынов біздің ұлттық мәдениетіміздің асқақ шыңы ғана емес, сонымен қатар ол біздің рухани бастауымыз, үйретушіміз, ұстазымыз, қоғамдық болмысымызды түбірімен жаңғыртуға бастаушы кемеңгер тұлға. Ғасырлар бойы тұйыққа қамалғандай болып келген халқымыздың алдында жалпыадамзаттық құндылықтарды тарта отырып, болашаққа бастаушы да Ахаң екені даусыз. Оның қасіретті тағдырының өзі жоғары адамгершілік рухпен тарих сабақтарын үйрететін тағылым болмақ. Қасіретті ғасырлардың тоғысында өмір сүрген ол өткен тарихи оқиғалармен ұлт-азаттық қозғалысын және XX ғасырдың демократиялық реформа талаптарын терең сезініп, түсіне білген. Ол шындықты, әділетті, халқының бақытқа барар жолын қажымай, талмай, жасқанбай тынымсыз іздестірумен болды. Өзінің саналы ғұмырында халқының артта қалу себептерін зерделей отырып, болашаққа жетудің жөн-жобаларын, жоспарларын, оны жүзеге асыру мүмкіндіктерін іздестірумен болды.

«... Ұлттың сақтауына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл.

... Өз ұлтына басқа жұртты қосамын дегендер әуелі сол жұрттың тілін аздыруға тырысады. Егер біз қазақ деген ұлт болып тұруды білсек, қарнымыз ашпас қамын ойлағанда тіліміздің де сақтау қамын ойлау керек» - дейді.

Қазақ тілі проблемалары мен оларды оқыту үлгілеріне ерекше мән беріп, көп еңбек сіңірген де А.Байтұрсынов. Ол алдына жүйелі бағдарлама қойып, әуелі қазақтың ұлттық жазуын (графикасын) жасауды мақсат етіп 24 таңбадан тұратын араб әрпі негізіндегі «төте жазуды» немесе өзі «қазақ жазуы» деп, өзгелер «Байтұрсынов жазуы» деп атаған қазақтың ұлттық графикасын дүниеге әкелді. Осы жазумен халқына сауат аштыруды ойлаған А.Байтұрсынов оған арнап «Оқу құралы» деп аталатын «әліппе оқулығын» жазды. Бұл «Оқу құралы» (қазақша әліппе) деген атпен алғаш рет 1912 жылы Орынборда басылды. Осы кезден бастап қазақ лингвистикасының терминдері қалыптаса басталды. «Оқу құралы» таңбаларды түсіндіруден басталып, кітап бетінің төменгі тұсындағы сілтемеде хат таныту жолы көрсетіліп, сабақ әдісі қоса беріледі.

«Қазақты басқа дінге аударамын деу әурешілік. Қазақты діннен айыруға, болмаса жазуынан да айыруға болмайтын жұмыс», - дейді А.Байтұрсынов. Бұл орайда ол қазақтың діни ұстанымы мен адамгершілік тәрбиесіндегі дінге үлкен мән береді.

Жалпы, А.Байтұрсынов мәдениеттің көтерілуін жалпыға бірдей ағарту жұмысын жүргізу мен жалпы адамзат мәдениетінің жетістіктерін меңгеру арқылы жүзеге асыруға болатынын терең түсінді. Қазақ тілінің табиғатын зерттей отырып, ол тілтану жөніндегі мақалалар мен оқулықтар, кейінірек ғылыми жұмыстарын жазды. Қазақ тілі туралы мақалаларында тілдің тазалығын сақтау, оны әртүрлі шұбарланудан тазалауды жақтады. А.Байтұрсыновты қазақ тілтану ғылымының негізін салды деуге болады.

Біз бұл мақаламызда А.Байтұрсыновтың қазақ тілі мен тілтану ғылымына қосқан үлесін ғана қарастырдық. Ал, А.Байтұрсыновтың Алаш қозғалысы, қазақ халқының ұлттық мүддесі мен болашағы жолындағы қызметі ұшан теңіз және бөлек әңгіме.

Сағнайқызы С.

тарих ғыл. кандидаты, доцент, Каспий Университеті

**АХМЕТ ЙАССАУИ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҰЛТАРАЛЫҚ
ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕСІ**

Аннотация. Қазіргі таңда ҚР 140-қа тарта ұлт өкілдері тату-тәтті өмір сүруде. Ұлт саясаты мемлекеттік қауіпсіздіктің негізгі нысандарының бірі. Сондықтан да тәуелсіздігіміздің алғашқы күндерінен бастап елімізде ұлт саясатына аса мән берілуде. Мемлекет халықтарының бейбіт өмір сүруі мәселесі ерте кезеңдерден бастап мемлекет басшыларын толғандырған. Ал түркі дәуірінің құламалары аталмыш мәселе тақырыбында құнды еңбектер жазып, ұлтаралық татулықты халыққа насихаттаған. Түркімілдес халықтардың өмірінде мызғымас орын алған мемлекет халықтарының бейбіт қарым-қатынасы қағидасының ресми түрдегі негізін салушылардың бірі, түркі дәуірінің ғұламасы – Қожа Ахмет Йассауи болды. Қожа Ахмет Йассауи негізін салған сопылық мектептік түркілік бағытының өзіндік ерекшеліктері бар. Қожа Ахмет Йассауи мектебінің негізгі ерекшелігі – ислам дінінің сопылық бағыты мемлекет халықтарын бейбіт, тату-тәтті өмір сүруге, мемлекет басшысының орнатқан тәртіптеріне қарсылық көрсетпей, керісінше, мемлекет басшысының бағдарламаларына қолдау көрсетуге шақырады. Мемлекеттік реформалардың келеңсіз тұстарын байқаған жайтта наразылық әрекеттер танытудың орнына, мемлекеттік қызметкерлерге ақыл-кеңес беруге шақырады. ҚР алғашқы Президенті Н.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасында прагматизм мәселесіне аса мән берген болатын. Қожа Ахмет Йассауидің бірнеше ғасыр бұрын негізін қалаған татулық идеясының қазіргі прагматизм ахуалымен сабақтығын аңғарамыз. Яғни «Мәңгіліе ел» идеясының негізін қалаушылардың бірі - Қожа Ахмет Йассауи болды десек әсте қателеспейміз

Кілт сөздері: ұлтаралық қатынастар, бейбітшілік, көпұлтты Қазақстан, “Мәңгілік Ел”, бейбітшілік қағидалары, Қожа Ахмет Йассауи қағидасы, сопылық бағыт.

Annotation. Currently, representatives of more than 140 nationalities live in Kazakhstan. National policy is one of the main forms of State security. Therefore, since the first days of our independence, great attention has been paid to national politics in the country. The problem of peaceful coexistence of the peoples of the State has been of concern to the heads of State since early times. And the great minds of the Turkic era wrote valuable works on this topic, promoted interethnic harmony. One of the official founders of the principle of peaceful relations between the peoples of the state, which is unshakable in the life of the Turkic - speaking peoples, was a scholar of the Turkic era-Khoja Ahmet Yassawi. The Sufi school Turkic direction, founded by Khoja Ahmet Yassawi, has its own peculiarity - the Sufi direction of Islam calls on the peoples of the state to live peacefully, amicably, not to resist the established orders of the state. Instead of protesting when you notice negative aspects in government reforms, you should give the right advice to civil servants. The First President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev paid special attention to the issue of pragmatism in the program "Bolashakka Bagdar: Rukhani zhangyru". We see the continuity of the idea of peace of Khoja Ahmed Yassawi, laid down several centuries ago, with the modern atmosphere of pragmatism. That is, one of the founders of the idea of "Mangilik El" was Khoja Ahmet Yassawi.

Keywords: interethnic relations, peace, multinational Kazakhstan, “Mangilik El”, principles of peace, the principle of Khoja Ahmed Yassawi, Suffism.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасында барлық ұлттардың мәдениетін, тілін, дәстүрін дамыту үшін қажетті жағдайдың бәрі жасалған. ҚР Президенті Қ.-Ж. Тоқаев өз еңбектерінде ҚР ұлттар достығы мәселесіне аса мән беруде.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «100 нақты қадам- ұлт жоспары» бағдарламасында біртұтас ұлтты қалыптастыру жөніндегі міндеттерінің негізінде Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту тұжырымдамасы әзірленді. «Бірлік бар жерде — тірлік бар» дейді біздің халық. Дана жұрт мұны тегіннен-тегін айта салмаса керек. Ауызбірлік пен түсіністік, қарапайым сыйластық үстемдік құрған жерлерге қашанда нәтижелі істердің үйір болатыны белгілі. Біздің елімізде қалыптасқан ұлттар тұтастығы мен халықтар достығының арқасында бүгінде мемлекетіміз өркендеп, ілгері басып келеді. Қазақстанның көпұлтты халқының татулығы, ынтымақтастығы, бейбітшілігі біздің еліміздің ең басты байлығы. Оны көздің қарашығындай сақтауға тырысуымыз керек. Біздің мемлекетіміздің

басты жетістігі еліміздің халықтарының ұлтаралық және конфессияаралық келісімі, өзара түсіністігі мен сыйластығы болып табылады.

«Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан Республикасының алашқы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына 2014 жылғы Жолдауында «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясы ұсынылған болатын. «Мәңгілік Ел» идеясының түркілер дәуірінде пайда болғанын ескерсек, халықтар арасындағы тату-тәтті қарым – қатынас саясатының тамыры тереңде. Қуатты мемлекеттік теориясының қазақстандық негізін қалыптастыруда түркі дәуірі ғұламаларының сіңірген еңбегі зор. Мемлекет азаматтары арасындағы бейбіт өмір, достық қатынас концепциясының негізін салған ғұламалардың бірі – Қожа Ахмет Йассауи бабамыз.

Бүгінде «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясы – қазақстандық бірегейлік пен бірлікті, қоғамдық келісімді қалыптастыратын құндылықтар жүйесіне айналды. Осы идеяның негізін салушылардың бірі – Қожа Ахмет Йассауи десек қателеспейміз. Қазіргі кезеңде «Йассауия» ілімі білім беру орындарында оқытыла бастады. Ұлтаралық, мемлекетаралық бейбіт қарым-қатынас қазақ халқының мақтанышы. Қазақ мемлекеті болып құрылғаннан бері қазақтар жаулап алу соғысын ашпадық. Керісінше, әлемге өзінің қонақжайлылық дәстүрімен атын танытқан. Көпұлтты және ұлттар арасындағы мызғымас достықты ғасырлар барысында сақтап отырған мемлекеттер қатарына жатады.

Қазақстан халқының өзіндік бай тарихы және бай мәдениеті бар. Орта ғасырларда Қазақстан жері арқылы Ұлы Жібек жолы өтті, ал Түркістан, Сауран және Отырар сияқты қалалар мәдениеттер мен өркениеттердің орталықтары болды. Біздің ата-бабаларымыз жерімізді сақтап, халқымызды бейбіт өмірмен қамтамасыз ете алды, бұл өз кезегінде бізді көршілерімізбен бейбітшілік пен келісімде өмір сүруге міндеттеді. Түрлі тарихи кезеңдердегі саяси оқиғалар барысында Қазақстан жеріне түрлі ұлттар қоныстады, тоталитарлық тәртіп қылмысының аясында көптеген ұлт Қазақстан жеріне депортацияланды. Бүгінгі таңда Қазақстан мемлекетінде 140-қа тарта ұлт өкілдері тату-тәтті өмір сүруде. Қазақстанда тұратын ұлттар мемлекеттің қалыптасуы мен гүлденуіне үлкен үлес қосады деп айтсақ қателеспейміз. Қазақстандағыдай ортақ шаңырақ астында бейбітшілік пен келісімде тұратын этностардың алуан түрлілігімен кез келген мемлекет мақтана алмайды. Қазақстан көптеген елдер үшін үлгі тұтарлық мемлекетке айналды. Халықтардың достығы мен бейбітшілігі қазіргі қоғам дамуының қозғаушы күшіне айналды.

Елдің Ата Заңы – Қазақстан Республикасының Конституциясының 19-бабында "Әркім өзінің қай ұлтқа, қай партияға және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылы." деген ереже нақты бекітілген. Қазіргі кезде көптеген тілдерде газеттер, журналдар шығарылып жатыр, радио және теледидар ұлттық бағдарламалары да әртүрлі тілдерде шығарылады. Көп ұлтты халық: Біз - Қазақстан халқы. Және бұл бірлікте-Қазақстан мемлекетінің бірегейлігі. Қазақстан халықтарының достығы адамдардың жүрегінде қаланды. Мемлекеттің өркендеуі үшін оның аумағында тұратын халықтар арасында бейбітшілік пен келісім қажет. 1 мамыр-Қазақстан халықтарының бірлігі күні. Тек дәстүрді құрметтей отырып, бір-бірімізбен лайықты өмір сүруге болады. 22 қыркүйек күні жыл сайын "Қазақстан халықтарының тілдер күні" аталып өтеді.

Қазіргі кезеңде Қазақстанда көпұлтты мәдени жаңғырту процесі жүріп жатыр және Ассамблея олардың жан-жақты диалогын қамтамасыз етеді. Бүгінде бұл тәжірибені көрші елдер қабылдап отыр. Теңдестірілген тіл саясаты жүргізіліп жатыр, және Қазақстан бұл проблемаларды өткір қақтығыстар мен күйзелістерсіз шешкен жоқ. Ел азаматтарының, әсіресе жастардың мемлекеттік тілді меңгеруінің табиғи процесі жүріп жатыр. Қазақстанның тілдік байлығы жалпы қазақстандық мәдениетті байытады және көпұлтты Қазақстанның бірлігін нығайтудың маңызды факторы болып табылады.

Аталмыш ғылыми мақаланы жазу барысында ғылыми мақала жазу талаптары орындалды. Талдау, салыстыру, баяндау ғылыми әдістерін қолдандық.

Көпұлтты Қазақстан мемлекеті азаматтары өткен тарихын құрметтейді, қазіргі қоғамдық-саяси өмірдегі ұлттар достығын мақтан етеді. Қонақжайлылық аясында пайда болған сый-сыйапат, мызғымас достық принциптеріне негізделген әдет-ғұрыптар қазақ дүниетанымының өзегі десек қателеспейміз. Түркітілдес халықтардың өмірінде мызғымас орын алған мемлекет халықтарының бейбіт қарым-қатынасы қағидасының ресми түрдегі негізін салушылардың бірі, түркі дәуірінің ғұламасы – Қожа Ахмет Йассауи болды.

Орта ғасырларда Қазақ жеріне араб мәдениетінің келуі түркі әлемін дүр сілкіндірді. Ислам дінінің сопылық бағыты мұсылмандар қауымы арасында кең таралды. Осы кезде адамгершілік, имандылық мен татулық мәселелерін өз шығармаларының өзегі еткен ақын, жазушылар біраз болды. Солардың алдыңғы қатарында Қожа Ахмет Йассауи болды. Деректерге сай Ахмет Йассауи Исфиджаб қаласында дүниеге келген. Халық аңыздарында Ахмет атамыз Бибіфатимадан тараған деген мәлімет бар. Орыс зерттеушісі М. Е. Массон Қожа Ахмет Йассауиді түркі нәсілінен тараған дейді. Сөйтсе де, Ахмет бабамыздың қазақ жерінде дүниеге келуі оның ұрпағы үшін зор мақтаныш.

Қожа Ахмет Йассауидің толық өмірбаяны, өкінішке орай, бізге жетпеді. Атамыздың өмірінің көп бөлігі Түркістан (Ясы) қаласында өткені белгілі. Атақты түркі оқымыстысы Арыстан баб пен Жүсіп Хамадидан тәрбие алып, сопылық бағыттың негізін салды. «...Йассауиден бұрын түркі нәсілдері Тәңірге табынатын болса, енді олар Аллаға сыйынатын болды. Йассауи сопылығы арқылы бүтін шығыс философиясымен, әлемдік діни философиямен хабардар боламыз», - дейді профессор С.Әбушәріп.

Қожа Ахмет Йассауи Түркістанда жерленген. Кезінде ұлы Ақсақ Темір басына күмбез орнатқан. Бүгінгі таңға дейін Ақсақ Темір тұлғасы да евроцентризм идеясы көлеңкесінен толық арылған жоқ. Ақсақ Темір ханның мәдениет саласында атқарған қызметі зор екені тарихтан белгілі. Кезінде Ақсақ Темірдің мәдениет саласындағы саясаты аясында Ахмет бабамыздың халықтардың бейбіт қарым-қатынасы қағидасы бір жаңғырған болатын. Ақсақ Темір өзі құрған империясының халықтарын бір мемлекетке біріктіруде Қожа Ахмет Йассауидің бауырластық теориясын ішкі саясатының негізгі бағыттарының бірі етіп алған болатын. Бұл саясаттың нәтижелі болғаны да бізге аян.

Кеңестер дәуірінде Йассауи атамыздың өмірі мен шығармашылығы өз деңгейінде бағаланбады. Сөйтсе де орыс шығыстанушылары Е.Э. Бертельс, А. Н. Самойлович, С. Е. Малов, А. К. Бороков, Ә. Наджиб, түрік ғалымы Ф. Куприлизаде, өзбек ғалымдары Э. Рүстемов, Н. Маллаев, М. Хакқұлов зерттеген. Алғаш рет Йассауи туралы жазған Алаш қозғалысының қайраткері, белгілі ақын, жазушы М. Дулатов болды. Бұл ғалымдар сол қилы заманның өзінде Йассауи өмірі мен қызметін халыққа жария етуде үлкен еңбек сіңірді.

Еліміздің тәуелсіздікке бетбұрыс жылдарының өзінде Ахмет Йассауи тұлғасы мен шығармашылығына арналған еңбектер жазыла бастады. 1990 жылдың 23-24 қазан айларында Түркістан қаласында ЮНЕСКО-ның бағдарламасы аясында «Йассауи әлемі» атты тақырыпта халықаралық ғылыми конгресс болып өтті. Ал 2003 жылы Қожа Ахмет Йассауи кесенесі ЮНЕСКО-ның Дүниежүзілік мәдени мұра тізіміне енді.

2003 жылы Қазақстан Республикасы үкіметі 2004-2006 жылдарға арналған «мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасының қабылдануы нәтижесінде Әзірет сұлтан қорық мұражайы қайта жаңғырды.

«Тарихи-мәдени мұраны қорғау және пайдалану туралы», «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасының заңдары қабылданып, күшіне енді. Қазақстанның ұлттық тарихы үшін орасан зор мәні бар көптеген тарихи, археологиялық, және сәулет объектілері шұғыл көмекке мұқтаж деп табылды. Соның ішінде «Әзірет Сұлтан» қорық мұражайы бар. Кезінде Түркия мемлекетінің Қ. А. Йассауи кесенесін қалпына келтіру үшін 12 млн. АҚШ долларын бөлгені белгілі. Қазақстан Республикасының бюджетінен де бұл бағытта жыл сайын қаржы бөлінуде. туризм бизнесі нәтижесінде де аз қаржы түспейді. Сөйтсе де, өкінішке орай, «Әзірет Сұлтан» қорық-мұражайы әлі де жөндеу

жұмыстарын талап етеді. Тарихшылар үшін қасиетті аруақтың мұражайына бөлінген қаржыны санау орынсыз деп таптық.

Қ. А. Йассауи кешені күрделі құрылыс. Оның ені 46,5 метр, ұзындығы 65 метр. Оның орталық залын айналдыра 35 бөлме салынған. Ахмет Йассауи кесенесінің астында жер асты бөлмелері де бар. Жер асты мешіттері Маңғыстау өңірінде де кездеседі. Бұл кесенелердің біразын Ахмет Йассауи ілімін жалғастырушылар салған. Кесененің кітапхана залында 12 ғасырда жарық көрген құран кітабы сақталған. Жиі кездесетін қолжазбаларды көшіруге арналған арнайы бөлме және көне мұражай бар. Мұражайда 20 мың жыл бұрын жазылған пиктографиялық иероглифтардан бастап қазіргі қазақ әрпімен жазылған еңбектер сақталған. Бұл мұражайда тек баспасөз тарихымен емес, сонымен бірге кітапханалық жабдықтармен танысуға болады. Яғни, бұл кесене түркі халқының тек материалдық емес, рухани мәдениетінің тарихын насихаттайтын орталық.

Ахмет Йассауи оғыз-қыпшақ тілінде жазылған «Диуани Хикмет» еңбегінің авторы. Бұл шығарманың түпнұсқасы сақталмаған. Тек кейінгі ғасырларда жазылған көшірмелері ғана бізге белгілі. Бұл көшірмелер Каир, Тегеран, Калькутта, Хайдарабад, Пекин, Лондон, Берлин, Париж, Стамбул, ташкент, Мәскеу және Алматы қалаларында сақталған. Шетелдерде сақталған көшірмелерін жан-жақты зерттеуге бүгінгі таңда мүмкіндік бар.

Ендігі жерде «Диуани хикмет» тілі жайында айтып кеткіміз келеді. Өзбек зерттеушілері дүниежүзілік әдебиет мұрасының 200 томдығына Қ. А. Йассауиді өзбек ақына деп енгізген. «Диуани хикметте» тек өзбек емес, қазақ, ұйғыр, татар тілдеріне ұқсастық мол. Өйткені Қ. А. Йассауи өмір сүрген кезде бұл халықтар ұлт ретінде қалыптаспаған, тек түркі халқы деген ұғым болған. Сондықтан Қ. А. Йассауи еңбегі бүкіл түркі халқының мұрасы. Қазіргі кезде М. Қашқари ұйғыр ұлтының ғұламасы деген қате ұғым да айтылады.

«Диуани хикмет» еңбегінің тарихи маңызы зор. Бұл жерде айтатын жайт – кеңестік идеологияға сай біраз зерттеушілер Қ. А. Йассауиді сопылық бағыттың мистикалық тармағының негізін салушы дейді. «Бұл анықтама оның еңбегінің мәтінін түсінбеуден туындаған» - дейді, белгілі филолог А. Х. Есенжан. А. Йассауиді диалектиктер қатарына қосатын зерттеушілер де бар. Ахмет Йассауидің шығармашылығындағы мистика мәселесіне қатысты ғалымдар қауымы арасында біржақты пікір жоқ. Қазіргі таңда мемлекетіміздегі демократиялық тәртіпті пайдаланып, әртүрлі діни ағымдардың келіп жатқаны белгілі. Сондықтан сопылық бағыттың мистикалық тармағын студенттерге дұрыс ұғындыруда оқытушылардың қосатын үлесі зор. «Мистика» терминінің анықтамасы көп. Ежелгі гректер жасырын діни ұйымдардың құпиясын «мистика» арқылы белгілесе, ирвиттегі мистика белгісіз зат мағынасын береді. Жалпы мистика ұғымы Йассауи қағидасында “жаратушының жазуы” немесе “тағдыр” деген мағынада қолданылады. Ахмет Йассауи таратқан мистикалық сопылық туралы мәлімет Платон еңбектерінде кездеседі. «Суфизм» (сопылық) араб тілінен аударғанда “жамылатын киім” деген мағынаны білдіреді. XI-XII ғасырлардан бастап «суф» діни ілім ретінде белгілі. Бұл ілім негізінде адам өмірдің кейбір ләззаттарынан бас тартып, өмір қиыншылықтарын жаратушының сыны ретінде қабылдайды [1]. Бұл ілім адам рухын ұғынудан туындаған. Адам рухының жетілуі, яғни жақсылыққа, татулыққа, тазалыққа ұмтылуы. Сопылықтың түркі саласын зерттеушілердің пікірінше Қожа Ахмет Йассауи негізін салған сопылық мектептік түркілік бағытының өзіндік ерекшеліктері бар. Қожа Ахмет Йассауи мектебінің негізгі ерекшелігі – ислам дінінің сопылық бағыты мемлекет халықтарын бейбіт, тату-тәтті өмір сүруге, мемлекет басшысының орнатқан тәртіптеріне қарсылық көрсетпей, керісінше, мемлекет басшысының бағдарламаларына қолдау көрсетуге шақырады. Мемлекеттік реформалардың келеңсіз тұстарын байқаған жайтта наразылық әрекеттер танытудың орнына, мемлекеттік қызметкерлерге ақыл-кеңес беруге шақырады [2].

«Диуани Хикметте» төрт ережені түсіндіруге көп көңіл бөлінеді: шарифат, тарика, хакиката және магрифат. Ахмет Йассауидің пікірінше, шарифатсыз, тарика, магрифат, хакикат мүмкін емес (яғни, Аллаға жақындау). Ілім барысында адамда шыдамдылыққа

шақырады, өйткені бұл бақытты болуға әкелетінін баяндайды. Сонымен бірге мемлекет халқын әділдікке, адалдыққа, мейірімділікке шақырады. Яғни, ислам дінінің халықты тыныштыққа шақырған тұстарын өз ілімінің негізіне айналдыра білді.

Дана бабамыз өз хикметтерінде Құранның сүрелері мен аяттары негізінде халыққа татулыққа, өмірін мағынасыз өткізбеуге, адамгершілік пен адалдыққа шақырады. Ислам дінін мойындау, құлшылық етуді «Диуани хикмет» негізі еткен Йассауи, өмірін түркі халқының тату –тәтті өмір сүруіне арнаған. Надандық, қайырымсыздық, дүниеқоңыздықты сынға алған Ахмет Йассауи дүние-байлық өткінші, ал рухани байлық мәңгі дейді. Рухани байлығы мол адам өмір сүрген мемлекет халықтары арасында бейбіт, достық қарым-қатынас орнайды деген [3]. Сондықтан бұл хикметтердің тәрбиелік мәні зор.

Сопылықтың этикасы оның негізгі концепциясына негізделеді - бұл ақиқатты білудің этикалық уәждемесі үшін үлкен мүмкіндіктер ашқан «әмбебап адам» тұжырымдамасы. Жақсылықты олар тек ең жақсы игілік ретінде ғана емес, сонымен қатар болмыс пен білімнің иерархиясындағы ең жоғарғы саты ретінде де қарастырады. Сонымен қатар өзін адамгершілікке қабілетті тұлға ретінде жетілдірудегі адамның ұмтылысы басты мақсаты болып табылады. Әмбебаптық қасиеттер қатарына мейірімділік, мойынсұнғыштық жатты. Олар бүкіл әлемге, ғарышқа, ғаламға және адамға тән қасиеттер ретінде қарастырылды. Өзін Құдайдың болмысымен байланыстыратын адам өзінің ғаламдағы орнын саналы түрде білуге және соған сәйкес оның мінез-құлқы мен адамзаттың моральдық заңдылығын анықтауға міндетті болды. Олар санатына тақуалық, әділдік, парасаттылық, адалдық, жомарттық, ақылдылық, шыншылдық, батылдық, батылдық, шыдамдылық жатты [4]. Бір сөзбен айтқанда, адам моральдық тазалықтың жоғары тұжырымдамаларын құдайға тән белгілер ретінде көрсетуі керек. Йассауи ілімі адам «құдайдың сүйіктісі» болуға ұмтылыс барысында шынығады, яғни білім деңгейін әрдайым жетілдіреді, тазалақ, инабаттық жолға түсу принципіне негізделді. А. Йассауи және оның ілімін жалғастырушылар ешқашан мемлекеттік тәртіпке қарсы келмеген. Олар тек халық арасында өз ілімдерін насихаттаумен ғана шектелген. Йассауи еңбегі екі негізгі компоненттен тұрады: біріншіден, ислам, яғни діни және сопылық компонент, содан кейін халықтық компонент, яғни ежелгі, танымал түркі әдебиеті. Бірінші компонент оның жолының идеологиясына әсер етеді, ал екіншісі - Қожа Ахметтің қарапайым өлеңдер түрінде сопылықты тиімді насихаттайды. Йассауи түркілер қоныстанған аймақтарда алғашқы рет ұлы ілімді, яғни сопылықты түркітілдес ортаға бейімдеді. Нәтижесінде «Йассауия» ілімі пайда болды [5]. Қожа Ахмет Йассауи негізін қалаған Йассауи сопылық ордені беделінің арқасында Түркістан Қазақстанның ең маңызды білім беру орталығына айналған. Ахмет баба қайтыс болғаннан кейін де рухани сопылық қозғалыстың беделі жоғары болып, қабірінде пайда болған мемориалдық кешен бүкіл Орта Азияда танымал ғибадат орындарының біріне айналды. Мұсылмандық Шығыста Түркістан қаласы жаппай құлшылық ету орны және белсенді сауда, қолөнер және рухани білімді жетілдіру орталығына айналды. Қараханидтер дәуірінде салынған Йассауи қабірі моңғол жорықтары кезінде қиратылған. Ол қайтыс болғаннан кейін 223 жылдан кейін Әмір Темірдің (1336-1405) жеке тапсырмасы бойынша қабірдің үстіне «Әзірет Сұлтан» кесенесі тұрғызылды. Ұлы Темірдің өзі Йассауи негізін салған мемлекет халықтарының тату-тәтті өмір сүру қағидасын мойындап, Ахмет бабамыздың еңбектерінен үлгі алған.

Қожа Ахмет Яссауи өз туындыларын оғыз-қыпшақ диалектісінде жазған алғашқы талантты түркі ақыны болды. Оның ең танымал шығармаларының бірі - Диван-и Хикмет (Даналық кітабы), Мират-ул Кулуб (Жан айнасы), Пакир-нама (Кедей туралы аңыз (парсы тілінде кедей)) тілі - дервиш деген мағынаны білдіреді.). Қожа Ахмет Йассауи еңбектерінде исламды уағыздап қана қоймай, сонымен бірге түркітілдес халықтарды рухани бірлікке, егемендікке шақырды. Ахмет Йассауи Орта Азиядан Дунайға дейін, Алтайдан Атырауға дейін және Мәуераннахр, Хорасан, Ауғанстан жеріне жаяу барған деген аңыз бар. Йассауи ілімін қабылдаған халық оны қасиетті аруақ дәрежесіне көтерген. Қазірге дейін «Мединада – Мұхаммед, Түркістанда – Қожа Ахмет» дейді.

Қорыта келе, Ахмет Йассауи ілімі білім беру жүйесінде кеңірек оқытылса, насихатталса мұсылман діні төңірегіндегі ауызбіршілік күшейе түсер еді. Мемлекеттік қызметкерлерді дайындайтын мамандықтарға Йассауи ілімі элективті курс ретінде жүргізілсе, мемлекет халықтары арасындағы бейбіт қарым-қатынас баянды бола түсер еді демекпіз.

Пайдаланған әдебиет тізімі.

1. Yassawi Khoja Akmet – Diuani Hikmet [The book of Wisdom] – Perevod na kaz.yaz. Kari K., Kambarbekova G., Is-maylzade R. – Tegeran: Al-Huda, 2000. – 134 hikmetov.
2. Koprulu F. M. - Khoja Ahmet Yassawi tanymy men tagylymy [The knowledge and influence of Khoja Ahmet Yassawi] – Shymkent, 1999. – 45 b.
3. Khoja Ahmet Yassawi – Mirat-ul Kulub [Mirror of the soul] – Ankara: Biling, 2000. – 114 б.
4. Trimengem. D. S. Sufiyskye ordena v islame [Sufi Orders in Islam] - Moskva: Nauka, 1989. – 54 b.
5. Dodihudoev H. - Filosofya krestyanskogo bunta [The Philosophy of Peasant Revolt] – Dushanbe, 1987.

Сапарова Назым Билимовна
экономика ғылымдарының магистрі, сеньор-лектор
Садырова Айнура Туралиевна
психология ғылымдарының магистрі
ГҒЖМ доцент
Каспий Университеті
Алимбекова Гульжан Токтамысовна
Қоғамдық Пікір Зерттеу Орталығы, Алматы.

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДА САПАЛЫ БІЛІМ АЛУДАҒЫ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Сапалы білім алу адамдардың өмірін жақсартуына негіз болып, қоғамның тұрақты дамуына үлесін қосады. Қоғам дамыған сайын, әр отбасы жас ұрпақтың сапалы білім алу мақсатын көздейді. Білімді ұрпақ - елдің болашағы. Еліміздің экономикасы дамыған сайын, жастардың сапалы білім алуға мүмкіндіктері көбейіп жатыр. Әр ата-ана осы мүмкіншіліктерді пайдаланады, барынша көмек көрсетіп, бағыт-бағдар береді. Болашақ ұрпақтың заман талабына сай білімді азамат болып өскені - ата-ана тәрбиесінің жемісі.

Түйін сөздер: білім беру, отбасы, қоғам, ұрпақ.

Аннотация. Получение качественного образования станет основой для улучшения жизни людей и внесет вклад в устойчивое развитие общества. По мере развития общества каждая семья ставит перед собой цель дать качественное образование подрастающему поколению. Образованное поколение - будущее страны. По мере развития экономики страны у молодежи появляются все больше возможностей получить качественное образование. Каждый родитель использует эти возможности, оказывает максимальную помощь, дает ориентиры. Формирование конкурентоспособного образованного гражданина — это результат воспитания в семье.

Ключевые слова: образование, семья, общество, поколение.

Summary. Getting a quality education will become the basis for improving people's lives and contribute to the sustainable development of society. As society develops, each family has a